

Полевікова, О.Б. Наступність у роботі зі словом між дошкільною та початковою ланками освіти [Текст] / О.Б. Полевікова // Педагогічний процес: теорія і практика : зб. наук. праць. – К.: Видавництво ВД «ЕКМО», 2010. - Випуск 3 в двох частинах, ч. II. – С. 100-108.

УДК 372.461

© Полевікова О.Б., 2010

НАСТУПНІСТЬ У РОБОТІ ЗІ СЛОВОМ МІЖ ДОШКІЛЬНОЮ ТА ПОЧАТКОВОЮ ЛАНКАМИ ОСВІТИ

Автор обґрунтовує особливості забезпечення наступності в роботі зі словом між дошкільною та початковою ланками освіти в теоретичному та практичному аспектах: розкриває сутність основних дефініцій дослідження; з'ясовує особливості змісту, форм навчально-виховної роботи, методики навчання в контексті визначеної проблеми; подає конспект уроку навчання грамоти добукварного періоду з урахуванням визначених у статті позицій

Ключові слова: наступність, робота зі словом, дошкільна і початкова ланки освіти.

Постановка проблеми. Розробка, внесення змін та впровадження нових нормативних документів (Закону України «Про дошкільну освіту», Базового компонента дошкільної освіти в Україні, Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі») засвідчують, що етап дошкільного дитинства розглядається нині як один із головних освітніх резервів, який за своїм змістовим наповненням не поступається жодному із наступних етапів.

Проголошення наступності між дошкільною та початковою ланками освіти одним із принципів функціонування безперервної системи національного виховання [1] спонукає педагогів до наукових пошуків у цьому напрямку, зокрема в розв'язанні актуальних проблем мовної освіти та мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

Аналіз основних досліджень, публікацій у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Важливі аспекти забезпечення наступності у згаданому віковому діапазоні є об'єктом досліджень відомих науковців: Л.В.Артемової, А.М.Богущ, М.С.Вашуленка, З.Н.Борисової,

О.В.Запорожця, О.Л.Кононко, З.П.Плохій, О.В.Проскури, О.Я.Савченко, О.Н.Хорошковської та ін.

У ряді дисертаційних робіт розкрито такі аспекти проблеми наступності між дошкільною та шкільною освітою: формування елементарних математичних уявлень (І.А.Попова), естетичне виховання (А.І.Ароніна), виховна робота (В.Я.Ликова), зображувальна діяльність (Р.І.Афанасьєва, Я.Я.Чернецький), музичне виховання (С.А.Колесников), трудове виховання (Л.П.Дашківська, В.Ф.Колесникова, М.А.Машовець), ознайомлення з природою (Т.О.Ковальчук, В.Д.Лисенко, Д.І.Струннікова), екологічне виховання (Л.В. Іщенко), наступність у навчанні (Г.І. Назаренко), використанні ігрових форм навчальної діяльності (О.В.Чепка) та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Однак у працях зазначених авторів питання про наступність у роботі зі словом не було предметом спеціального дослідження. Така форма наступності є однією з важливих складових загальної проблеми наступності й передбачає оптимізацію навчального процесу, забезпечує готовність старших дошкільників до систематичного освітнього процесу, прискорює відповідну адаптацію. Можливість ефективного забезпечення зазначених чинників, у основі яких лежить якість розвитку національної освіти, підвищує актуальність досліджуваної проблеми.

Мета статті: обґрунтувати особливості забезпечення наступності в роботі зі словом між дошкільною та початковою ланками освіти в теоретичному та практичному аспектах.

Досягненню поставленої мети, на нашу думку, сприятиме реалізація таких **завдань:**

- 1) розкрити сутність основних дефініцій дослідження;
- 2) з'ясувати особливості змісту, форм навчально-виховної роботи, методики навчання в контексті визначеної проблеми;
- 3) розробити конспект уроку навчання грамоти добукварного періоду з урахуванням визначених у статті позицій

Виклад основного матеріалу дослідження. У розв'язанні проблеми наступності між дошкільним закладом і початковою школою ми дотримуємося думки академіка А.М. Богуш щодо врахування таких напрямів діяльності: у змісті навчання, у формах навчально-виховної роботи та у методиці навчання. Наступність, зазначає науковець, фундатор галузі дошкільної лінгводидактики в Україні, є ніби поглядом згори вниз. Це обізнаність класоводів першого класу з програмами та методиками навчання і виховання дітей у ДНЗ, з результатами розвиненості, навченості і вихованості дітей за всіма розділами програми і врахування цього чинника у подальшій роботі початкової школи [2, 11].

Наступність навчальної діяльності, досліджуваної в умовах дошкільної та початкової шкільної освіти, характеризується злагодженою роботою педагогів, спрямованою на формування знань, умінь та навичок старших дошкільників і першокласників на основі зв'язку та узгодження змісту, форм, методів та засобів навчання цих двох ланок освіти; взаємозв'язком провідних видів діяльності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, спрямованих на їх пізнавальний розвиток.

Досліджуючи різні сторони функціонування навчально-виховних комплексів «Школа – дошкільний заклад», учені А.М.Богуш; А.П.Бурова, О.П.Долинна; В.Г.Кузь; Н.М.Манжелій; Л.Н.Мініч; І.П.Печенко; З.П.Плохій; О.Я.Савченко; Л.О.Федорович; Л.Ю.Якименко та ін. зробили висновок, що в таких закладах підготовка до школи та адаптація першокласників до навчання здійснюються ефективніше.

Важливими для нас є настанови академіка О.Я Савченко: «Перший клас своєрідна сходинка в системі початкового навчання. Тому, турбуючись про наступність між дошкільним і початковою ланкою, маємо створювати у школі такі умови, щоб позитивні якості й уміння дитини 5-6 років, формування яких не завершилося, могли б повноцінно розвиватися в школі й водночас сприяли визріванню новоутворення цього віку – навчальної діяльності [4, 41]».

Різнопланово розглядалася науковцями і проблема роботи зі словом у молодшому шкільному віці: в лінгвістичному (Л.А.Булаховський, В.О.Горпинич, І.І.

Ковалик, М.Я.Плющ, В.М. Русанівський та ін.), психологічному (Л.С.Виготський, П.Я.Гальперін, Д.Б.Ельконін, О.О.Леонтьєв та ін.), психофізіологічному (М.М.Кольцова, М.І.Красногорський, І.П. Павлов та ін.), лінгводидактичному (А.Г.Арушанова, М.С.Вашуленко, Т.Г.Рамзаєва, Т.Ф.Потоцька, О.Н.Хорошковська та ін.) аспектах.

Особливості словникової роботи з дітьми на етапі дошкільного дитинства досліджувалась у різних напрямках багатьма вченими. Зокрема, збагачення словника дітей раннього (Аркін Ю.А., Гербова В.В., Ляміна Г.М., Розенгарт – Пупко Г.Л. та ін.) і дошкільного віку (Бавикіна Г.Н., Богуш А.М., Непомняща І.М., Ляховська Ю.С. та ін.); особливості становлення і розвитку словника дітей впродовж дошкільного дитинства (Іваненко А.П., Коніна М.М., Коник В.І., Кудикіна Н.В., Луцан Н.І, Ляховська Ю.С., Савельєва Н.П. та ін.)

Стрижневим моментом низки досліджень (Арушанова А.Г., Бірюк Л.Я., Гавриш Н.В., Ількова А.П., Кирста Н.Р., Колунова Л.І., Куршева Г.О., Максаков О.І., Лаврентьєва А.І., Савушкіна Є.В., Смага А.А., Сомкова О.Н., Сохін Ф.О., Струніна Є.М., Ушакова О.С., Юртайкіна Т.М. та ін.) стало обґрунтування особливостей засвоєння семантики слів, уточнення і розширення значень уже відомих у певному контексті тощо, використання тематичного принципу введення лексики, асоціативного поєднання слів.

Незважаючи на те, що словникова робота та вивчення лексики мають той самий об'єкт – слово, на уроках із лексикології слово вивчається як одиниця лексичної системи і завдання збагачення словникового запасу хоча і стоїть, проте не є головним. У зв'язку з цим у початковій школі необхідно враховувати різницю між методикою вивчення лексикології й методикою словникової роботи.

Розглянемо як практично можуть втілюватися викладені у статті позиції на прикладі уроку навчання грамоти з теми «Ознайомлення зі словами, що називають ознаки предметів. Логічні вправи для вміння відповідати на питання Хто це? Що це? Розподіл предметів на групи» за букварем М.С.Вашуленка, Н.Ф.Скрипченко.

Мета. Формувати поняття про слова-назви ознак. Учити дітей практично розрізняти назви істот/неістот, вміння правильно ставити до них граматичне

питання. Розвивати логічне мислення, поповнювати словник дітей назвами ознак. Виховувати естетичні почуття.

Обладнання. Зошити у клітинку для графічного зображення моделей речень, предметні малюнки, картки із завданнями для команд, таблиця для визначення переможців із зазначеними конкурсами (хід гри).

ХІД УРОКУ:

I. ОРГАНІЗАЦІЙНА ЧАСТИНА.

ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ.

- Сьогодні у не звичайний урок навчання грамоти, а конкурс веселих, розумних і кмітливих. За першими звуками слів «конкурс веселих, кмітливих» його називають: «КВК».

У ньому беруть участь три команди **ВЕСЕЛІ, РОЗУМНІ, КМІТЛИВІ.**

Під час веселих змагань ми ознайомимося з новими словами, навчимося ділити предмети на групи, продовжимо вчитися ставити до слів запитання.

II. РОЗМИНКА.

2.1. Доповни речення словом-назвою дії, яке відповідає на питання що робити?

(Команда, яка добере найбільше слів, одержує 1 бал)

1) Я хочу (*що робити?*)

2) Я вмію (*що робити?*)

3) Я мрію (*що робити?*)

2.2. Гра «Зайве слово». Послухайте ланцюжок слів (по 2 кожній команді), знайдіть зайве слово, поставте до нього запитання, обґрунтуйте свою відповідь.

1. Корова, свиня, заєць(**хто?** – *дика тварина*), вівця.

2. Тарілка, миска, каструля, шафа (**що?** – *меблі, а не посуд*).

3. Стіл, диван, шафа, чайник (**що?** – *посуд, а не меблі*), ліжко.

4. Трамвай, тролейбус, сумка (**що?** – *не транспорт*), автомобіль.

5. Горобець, перепілка, зозуля, комар (**хто?** – *комаха, а не птах*).

6. Сукня, спідниця, черевики (**що?** – *взуття, а не верхній одяг*), халат.

2.3. Відгадування загадок (діти називають відгадку і слова, які допомогли її відгадати, ставлять за допомогою вчителя до них запитання):

1. Взимку білий, влітку – сірий, довгі вуха, куций хвіст, боягуз під кущ заліз (Зайчик).

Зайчик (**який?**) білий, сірий.

Вуха (**які?**) довгі.

Хвіст (**який?**) куций.

Висновок: у загадці були слова – ознаки зайчика. Вони допомогли нам уявити звірка і розгадати загадку.

2. Руда, красива, хитра, кмітлива, хвіст пухнастий, довгий маю, ним сліди всі замітаю (Лисиця).

Лисиця (**яка?**) руда, красива, хитра, кмітлива.

Хвіст (**який?**) пухнастий, довгий.

Висновок: у загадці були слова – ознаки лисиці. Вони допомогли нам уявити звірка і розгадати загадку.

3. Сіренька, маленька, хвостик тоненький; все, що знайде, прогризе і від котика втече (Миша).

Миша (**яка?**) сіренька, маленька.

Хвостик (**який?**) тоненький.

Висновок: у загадці були слова – ознаки миші. Вони допомогли нам уявити звірка і розгадати загадку. Як назвати одним словом слова-відгадки? (звірі) На яке питання вони відповідають? (Хто?) Чому? (Це назви живих істот: тварин).

За виконане завдання команди одержують бали.

2.4. Гра «Добери ознаку»

Учитель називає предмет і ставить запитання. Команда, яка добере найбільше слів-ознак, одержує 1 бал.

Зірка (**яка?**) блискуча, велика, величезна, гаряча, діамантова, дрібна, жовта, зелена, золота, голуба, кришталева, мала, маленька, мерехтлива, осяйна, перлиста, повна, погасла, прозора, промениста, рубінова, світла, срібляста, срібна, тріпотлива, холодна, червона, чиста, яскрава, ясна.

Коса дівоча (**яка?**) буйна, важка, вбога, велика, гладка, густа, довга, закручена, заплетена, коротка, кучерява, пухнаста, рідка, розкішна, розпущена,

товста, тонка, туга, хвиляста, худа, шовкова, біла, білява, блискуча, золота, каштанова, золотиста, лляна, мідна, попеляста, пшенична, руда, руса, русява, світла, смолиста, темна, чорна.

Осінь (яка?) багряна, барвиста, безлиста, білява, брудна, вітряна, волога, димна, дощова, жовта, золота, квітуча, кольорова, кришталева, мокра, морозяна, непогідна, ошатна, пишна, погідна, полум'яна, прозора, сіра, соковита, студена, суха, темна, тепла, тиха, туманна, тьмяна, холодна, яскрава, ясна, яснолиста.

Учитель хвалить дітей за дібрані ознаки, перелічує їх, щоб визначити команду переможця цього конкурсу. Після кожних ознак, дібраних командою, учитель зачитує не названі слова.

Діти роблять висновок, що слів-ознак дуже багато, вони прикрашають нашу мову, конкретизують уявлення про предмет. Мовлення зі словами ознаками дуже гарне. Його приємно сприймати. Щоб так розмовляти, треба багато слів-ознак знати.

2.5. Фізхвилинка (Учитель читає вірш, показуючи фізичні вправи на вибір, діти повторюють):

Щоб красиво розмовляти
Треба ознаки вивчати.
Клен високий і стрункий,
А бузочок ще низький.
Диня стигла і смачна,
А калина геть гірка.

Син у мамі я дбайливий, Лагідний росту, кмітливий, Донька – щира і щаслива, Працьовита і вродлива. Разом будем працювати, Труднощі перемагати!

III. КОНКУРС “СЛОВОЗНАЙКА”

3.1. Гра «Відгадай слово за ознакою» (по 2 для кожної команди)

(Який?) Новий, великий, гарний, ребристий, кольоровий, тонкий, міцний (що?) ... олівець. (Який?) Осінній, жовтий, великий, гарний, маленький, опалий (що?) ... листок. (Яка?) Запашина, весняна, лісова, яскрава, гарна, маленька (що?) ... квітка. (Яка?) Швидка, мальовнича, прозора, глибока, чиста, широка (що?) ... річка. (Який?) Густий, ялиновий, темний, грибний, весняний (що?) ... ліс. (Яка?) Добра, ніжна, мила, лагідна, працююча, спокійна (хто?) ... мама.

3.2. Ускладнюється завдання: діти мають відгадати слово і самостійно поставити запитання до ознак.

Вороняче, сіре ... — крило; (Крило (яке?) — вороняче, сіре); зелений, ненажерливий ... — крокодил; блискуче, гладеньке ... — дзеркало;

3.3. Гра «Пошир речення».

Дітям треба додати до речення слова-ознаки. Хто набере найбільше ознак, одержує 1 бал: *У школі вчать діти. Ми зайшли у ліс. На клумбі росте квітка.*

Моделі деяких речень за вибором дітей записують на дошці і в зошитах.

Учитель підводить підсумки роботи дітей на цьому етапі.

IV. КОНКУРС “ХТО БІЛЬШЕ?”. Робота за Букварем.

4.1. Завдання 1. За ілюстрацією букваря команди добирають слова-назви істот, неістот і назви ознак.

4.2. Завдання 2. Складання речень до моделі, поданої на сторінці підручника (1 команда – про буряк; 2 команда – про огірок; 3 команда – про помідор).

4.3. Завдання 3. Добір ознак до овочів на сторінці букваря: 1 команда – за формою; 2 команда – за кольором; 3 команда – за смаком.

4.4. Самостійна робота. Запис моделей речень самостійно у зошити:

1 команда – *Діти збирають ягоди.* 2 команда – *Квітнуть пишні мальви.* 3 команда – *Овочі корисні дітям.*

Перевірка. Підведення підсумків виконаного завдання.

4.5. Фізхвилинка (ознайомлення з новим комплексом ранкової гімнастики – за бажанням учнів).

V. ТВОРЧІ ВПРАВИ

5.1. Гра «Назви одним словом»:

Шафа, диван, стілець, стіл — меблі; комар, метелик, жук, мураха — комахи; барвінок, фіалка, троянда, мак — квіти; горобець, перепілка, зозуля, чиж — птахи.

5.2. ГРА “ЧИМ ЗВ’ЯЖЕШ?”. Кожна команда отримує ланцюжок слів, пов’язаних між собою непередбаченими, але безперечними зв’язками. Дітям називають лише перше і останнє слово, за якими треба відновити ланцюжок або придумати свій. За оригінальність та зв’язну розповідь – додатковий бал.

Ягода – ліс – варення – смак.

овочі – город – урожай – здоров'я.

огірок – форма – смак – колір.

VI. ПІДСУМОК УРОКУ: підрахунок балів; оцінювання роботи дітей.

Учитель навчає дітей робити репортаж з уроку:

- Уявімо, що про нашу роботу на уроці нам необхідно підготували репортаж для телебачення. Щоб ми могли розповісти телеглядачам?

- Увага, увага, починаємо репортаж з уроку навчання грамоти 1-А класу Херсонської гімназії № 20. Сьогодні учні були учасниками незвичайного уроку – змагання веселих, розумних та кмітливих. Між командами велася запекла боротьба в умінні добирати слова-ознаки, відповідати на питання Хто це? Що це?, розподіляти предмети на групи, будувати моделі до речень.

Ми з'ясували, що слів-ознак дуже багато, вони прикрашають нашу мову, конкретизують уявлення про предмет. Мовлення зі словами ознаками дуже гарне. Його приємно сприймати. Щоб так розмовляти, треба багато слів-ознак знати.

У результаті перемогла дружба. Найактивнішими на уроці були такі учні Бажаємо школярам успіхів на шляху до знань і чекаємо нових повідомлень. Дякую за увагу!

Висновки. Отже, робота зі словом для шестирічних першокласників, відповідно до досліджень М.С.Вашуленка, Н.Ф.Скрипченко, О.Ю.Прищепи, О.Н.Хорошковської та ін., має стати природнім процесом, який хоча б у загальних рисах має бути подібним до засвоєння дитиною рідного мовлення у ранньому віці. Навчання грамоти для шестирічних дітей, наголошують автори, являє собою поступовий перехід від гри, яка в дошкільному віці є провідною, до початкових форм навчальної діяльності. Діти, на їхню думку, успішніше оволодіють складними аналітико-синтетичними діями, якщо ці дії організувати у формі гри, яка може перетворитися для них у серйозну діяльність і сприятиме їхньому навчанню, вихованню і розвитку [4].

Перспективи подальших досліджень. Важливою ознакою наступності навчальної діяльності в умовах дошкільної та шкільної ланок освіти є її структура,

яка передбачає два етапи: формування готовності старших дошкільників до навчальної діяльності в школі та адаптація першокласників до шкільних умов навчання. Вказана ознака проблеми спрямовує на необхідність теоретичного вивчення особливостей готовності до навчальної діяльності старших дошкільників і адаптації до неї першокласників у контексті роботи зі словом.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К., 1999. – 62 с.
2. Богуш А.М. Наступність, перспективність, спадкоємність – складові неперервної освіти // Дошкільне виховання. – 2001. – № 11. – С. 11.
3. Вашуленко М.С. Українська мова і мовлення в початковій школі: Метод. посіб. – К.: Освіта, 2006. – 268 с.
4. Навчання і виховання учнів 1 класу: Методичний посібник для вчителів / Упор. Савченко О.Я. – К.: Початкова школа, 2002. – 464 с.

Polievikova O. The author proves features of providing continuity during the work with a word between preschool and first school education in theoretical and practical aspects: reveals the basic definition of research, finds particular content, forms of educational work, teaching methodology in the context of a particular problem; gives training syllabus lesson letters pre letter period taking into account positions identified in the article.

Keywords: continuity, work with word, preschool and primary school level education.

Полевикова О.Б. Автор обосновывает особенности обеспечения преемственности в работе со словом между дошкольным и начальным звеньями образования в теоретическом и практическом аспектах: раскрывает сущность основных дефиниций исследования; выясняет особенности содержания, форм учебно-воспитательной работы, методики обучения в контексте определенной проблемы; предлагает конспект урока обучения грамоты добукварного периода с учетом определенных в статье позиций.

Ключевые слова: преемственность, работа со словом, дошкольное и начальное звенья образования.